

ОСОБИСТІСНИЙ І ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТИ У СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

3. Микола Лепкий і хорова культура Станіслава кінця XIX – початку XX століття // *Теоретичні та практичні питання культурології. Зб. наук. статей.* – Вип. XI. – Мелітополь, 2002. – С. 81 – 87.

4. Мороз Л.В. Диригентсько-хорове мистецтво Галичини другої половини XIX – першої третини XX ст. – Рукопис.

5. Музичні традиції Галичини у формуванні професійної пісенно-хорової культури кінця XIX – початку XX ст. // *Теоретичні та практичні питання культурології: Зб. наук. статей.* – Вип. II. – Запоріжжя: ЗДУ, 1999. – С. 100 – 106.

6. Польське товариство “Лютня” у Львові // *Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавство.* – Вип. II. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 46 – 54.

7. Церковно-музична тематика на сторінках часопису “Дяківський глас” // *Калофонія: Наук. зб. з історії церковної монодії та гімнографії.* – Число 1. – Львів, 2002. – С. 313 – 316.

8. Школи церковного співу та їх вплив на розвиток вокально-хорової культури Галичини // *Музика Галичини: Наукові збірники ЛДМА імені М. Лисенка.* Вип. 5. – Том VI. – Львів, 2001. – С. 203 – 208.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2013

УДК 371.1

Наталія Оверко, аспірант Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України

ОСОБИСТІСНИЙ І ПРОФЕСІЙНИЙ АСПЕКТИ У СТРУКТУРІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті проаналізована структура педагогічної майстерності та характерні особливості її елементів у контексті з'ясування взаємозв'язку особистісного і професійного аспектів у її структурі та їх впливу на підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Ключові слова: особистість педагога, педагогічна діяльність, педагогічна майстерність, гуманістична спрямованість особистості, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка.

Літ. 12.

Наталья Оверко, аспирант Львовского научно-практического центра профессионально-технического образования АПН Украины

ЛИЧНОСТНЫЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТЫ В СТРУКТУРЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА

В статье проанализирована структура педагогического мастерства и характерные особенности ее элементов в контексте выяснения взаимосвязи личностного и профессионального аспектов в ее структуре и их влияния на повышение эффективности педагогической деятельности.

Ключевые слова: личность педагога, педагогическая деятельность, педагогическое мастерство, гуманистическая направленность личности, профессиональная компетентность, педагогические способности, педагогическая техника.

Natalia Overko, Postgraduate Lviv Research Center of Vocational education NAPS of Ukraine

PERSONAL AND PROFESSIONAL ASPECTS IN THE STRUCTURE OF PEDAGOGICAL SKILLS

The article analyzes the structure of pedagogical proficiency and characteristics of its elements in the context of finding out the relationship of personal and professional aspects of its structure and its impact on improving the efficiency of educational activities.

Keywords: teacher's personality, pedagogical activity, pedagogical proficiency, personality's humanistic orientation, professional competence, teaching ability, teaching skills.

Постановка проблеми. Європейський напрям освітнього розвитку та притаманні сучасному суспільству інтеграційні процеси в освіті актуалізують потребу у всебічно розвинених соціально активних педагогічних працівниках, які мають фундаментальну наукову підготовку, багату

внутрішню культуру, високий рівень педагогічної майстерності. У зв'язку з цим зростає роль викладача в навчально-виховному процесі, значущість його особистісних якостей. Нова парадигма освіти висуває на перший план особистісно орієнтований підхід до формування майбутнього викладача, сутність якого

виявляється у спрямованості на особистість педагога, реалізацію його власної системи цінностей у професійній діяльності. У жодній професії особистість людини, її характер, переконання, моральність, ставлення до інших людей не мають такого вирішального значення, як у професії педагога. Особливі вимоги до нього як до особистості та професіонала зумовлені соціальною значущістю педагогічної праці. Професійно значущі особистісні риси та якості поряд із гуманістичною позицією є необхідними ознаками педагогічної майстерності, яка забезпечує успішне вирішення професійно-педагогічних завдань.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі ґрунтовно висвітлюються різноманітні аспекти педагогічної майстерності: взаємозалежність успішної професійної діяльності та педагогічної майстерності вчителя (І. Зязюн, М. Кухарев, С. Павлютенков, Г. Хозяїнов), психологічні основи педагогічної майстерності (Ф. Гоноболін, М. Дяченко, Л. Кандибович, Н. Кузьміна, Е. Помиткін), педагогічна культура (В. Гриньова, Т. Іванова, М. Касьяненко), педагогічна техніка (В. Миндикану, Г. Сагач). Однак, незважаючи на всебічне вивчення феномена педагогічної майстерності, у питанні її структури науковці не одностайні, внаслідок чого не існує однозначного визначення цієї структури. Вчені переважно вдаються до вичерпних характеристик окремих складових педагогічної майстерності, як-то: педагогічної техніки (М. Абрамян), професійних артистичних умінь учителя (М. Барактян), його особистісної культури (Л. Нечепоренко) тощо. Такий підхід до структури поняття “педагогічна майстерність” не дає можливості здійснити його цілісну характеристику з урахуванням професійних та особистісних якостей.

З огляду на це, **мета** нашої статті полягає в дослідженні взаємозв'язку особистісного та професійного аспектів педагогічної майстерності, а також їх впливу на підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, педагогічні здібності не виявляються і не діють ізольовано, вони тісно пов'язані між собою і доповнюють один одного, що породжує можливість компенсації відсутніх чи слабкорозвинених здібностей іншими якостями особистості й особливостями психічних процесів [7, 17]. В. Сухомлинський довів необхідність таких властивостей особистості вчителя-майстра, як любов до дитини, глибокі знання, мистецтво педагогічної техніки, постійна праця над собою, тонке розуміння нюансів навчально-виховного

процесу [4, 8]. За І. Синицею, до структури педагогічної майстерності належать ідейні переконання, досконале знання предмета навчання, володіння методикою навчання і виховання, педагогічний такт учителя й уміння встановлювати контакти з учнями [10]. Н. Кузьміна пропонує враховувати спрямованість, рівень здібностей і структуру компетентності вчителя [1].

Безперечно, всі наведені елементи мають сенс у контексті досліджуваної проблеми, але в запропонованих складових педагогічної майстерності переважає професійно-компетентнісний аспект, проте не враховані не менш важливі, на наш погляд, аспекти особистості викладача, які спираються на особистісно-професійні елементи та поєднують відповідні цінності. Натомість структура педагогічної майстерності, розроблена авторським колективом під керівництвом І. Зязюна, охоплює усі напрями професійної діяльності педагога, серед яких не тільки процес діяльності, професійні знання й уміння, а й ціннісна сфера педагога та його особистісні якості [9, 26]. У ній виділяється дві підсистеми: *логіко-педагогічна*, яка включає знання й педагогічне мислення та *емоційно-творча*, пов'язана з діяльністю педагога, його творчим станом, психофізіологічними особливостями, інтуїцією, мистецтвом спілкування. Ця структура слушно визнана найбільш досконалою в сучасній педагогічній науці та може слугувати основою для створення діагностичного інструментарію педагогічної майстерності в реальній освітній діяльності.

У найбільш загальному вигляді структуру педагогічної майстерності утворюють чотири складові:

- гуманістична спрямованість особистості,
- професійна компетентність,
- здібності до педагогічної діяльності,
- педагогічна техніка.

Розглянемо їх детальніше. Теоретичні основи національної гуманної педагогіки заклав К. Ушинський, за словами якого ідеальний учитель тонко відчуває душевний стан своїх учнів, убачає в них особистості, гідні такої самої поваги та визнання своїх прав, як і дорослі люди [12]. В. Сухомлинський вважав першочерговим завданням учителя – відкрити в кожній людині творця, поставити її на шлях самобутньо-творчої, інтелектуально-повнокровної праці [11]. *Гуманістична спрямованість* у діяльності є багатокомпонентним утворенням [3], яке характеризується: високим рівнем мотивації професійної діяльності (де домінують не лише

пізнавальні, а й альтруїстичні, емпатійні мотиви міжособистісної взаємодії); готовністю до співпраці й оптимістичною спрямованістю на позитивний результат; збалансованою системою екзистенційно-гуманістичних цінностей і ціннісних орієнтацій; високим рівнем здатності до рефлексії та самопізнання.

Отже, гуманістична спрямованість педагогічної діяльності полягає в її спрямованості на особистість учня, утвердження найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків та передбачає гуманістичний вияв ціннісного ставлення до праці, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Гуманістична ж спрямованість особистості вчителя означає ставлення до учня як до найвищої цінності, визнання його права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, реалізацію особистісного творчого потенціалу в професійній діяльності.

У психолого-педагогічній літературі *професійна компетентність* визначається як: інтегроване професійно-особистісне утворення, в якому внутрішні ресурси людини, її особисті якості та здібності розглядаються як джерело й критерії ефективної предметної діяльності в системі освіти, а також як певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції (А. Маркова); професійна готовність і здатність суб'єкта праці до виконання завдань та обов'язків щоденної діяльності (К. Абульханова); наявність спеціальної освіти, глибокої загальної та спеціальної ерудиції, постійне підвищення власної науково-професійної підготовки (В. Зазикін, А. Чернишова); потенційна готовність вирішувати завдання зі знанням справи (П. Симонов).

Розглядаючи сутність, структуру та специфічні особливості професійної компетентності педагога, вчені не прийшли до єдиного її визначення. Так, на думку В. Сластьоніна, професійна компетентність педагога поєднує його теоретичну та практичну готовність до здійснення педагогічної діяльності, свідчить про його професіоналізм і складається з професійних умінь, що характеризують цю готовність [8]. А. Маркова [6, 34] виокремлює в ній спеціальну, соціальну, особистісну й індивідуальну компетентності. Структура професійної компетентності педагога за Н. Кузьміною включає: спеціальну компетентність, методичну компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів, психолого-педагогічну компетентність і рефлексію професійної діяльності.

Спираючись на викладене, ми розглядаємо професійну компетентність педагога як сукупність професійно важливих якостей його особистості, необхідних для ефективного виконання навчальних завдань, розвитку й виховання учнів. Крім того відзначимо, що професійна компетентність відіграє суттєву роль у формуванні перспектив професійного розвитку педагога.

Наступним елементом у структурі педагогічної майстерності є *здібності до педагогічної діяльності*. Це поняття охоплює психічні особливості особистості педагога, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності. В основу здібностей до педагогічної діяльності В. Сластьонін покладав класифікацію особистісних і професійно-педагогічних якостей, зумовлених спрямованістю особистості: ідеологічною (світогляд, ідейна переконаність, суспільна активність); професійно-педагогічною (інтерес і любов до тих, хто навчається, спостережливість, наполегливість, товариськість); пізнавальною (пізнавальні потреби та інтереси, інтелектуальна активність, почуття нового, готовність до педагогічної самоосвіти) [8].

Під педагогічними здібностями розуміють: низку якостей, що різнобічно стосуються особистості вчителя (мовлення, гнучкість, спостережливість; здібність до передачі знань у лаконічній, доступній, цікавій формі, самостійність і творчість мислення, організаторські здібності) і є умовами успішного виконання педагогічної діяльності (М. Левітов); систему індивідуально-психологічних властивостей (пізнавальний інтерес, любов до дітей і потребу працювати з ними, цілісний і твердий характер (тактовність, витримка, самовладання), самостійність, діловитість у вирішенні життєво важливих завдань (адекватність сприйняття дитини, прогнозування її особистісного розвитку (О. Щербаков). Ф. Гоноболін вважав проблему педагогічних здібностей проблемою особистості педагога.

У контексті нашого дослідження найбільш системним і ґрунтовним вважаємо комплекс педагогічних здібностей, запропонований Н. Кузьміною. За її визначенням, педагогічні здібності – індивідуальні, стійкі властивості особистості, що відображають особливу чутливість до вимог педагогічних систем, специфіки відображення особистості об'єкта та суб'єкта педагогічного процесу, а також до можливих способів впливу на нього [1]. До них належать:

- комунікативність (потреба у спілкуванні, готовність легко вступати в контакт, викликати

позитивні емоції у співрозмовника й отримувати задоволення від спілкування);

- перцептивні здібності (професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину);

- динамізм особистості (здатність активно впливати на іншу особистість);

- емоційна стабільність (здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від зовнішніх чинників, які провокують емоційний зрив);

- оптимістичне прогнозування (передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній і перетворення всієї особистісної структури через вплив на позитивні якості);

- креативність (здатність до творчості, генерування стандартних ідей, швидкого вирішення проблемних ситуацій).

Зауважимо, що педагогічні здібності передбачають також високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей (наприклад, поетичних, артистичних), які залучаються у професійну сферу за наявності їх педагогічної спрямованості та за умови їх подальшого розвитку.

Формуванню *педагогічної техніки* присвячені праці Ю. Азарова, Є. Барбінової, Л. Гордіна, Є. Гришина, І. Зязюна, В. Кан-Каліка, Л. Крамущенко, А. Мудрика, Б. Мітюкова, Л. Рувинського, Д. Самуйленкова, В. Семиченко, І. Синиці, Н. Тарасович, М. Яковлева та ін. Педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, вміння) поєднує раціональні засоби, вміння та поведінкові особливості вчителя, спрямовані на ефективну реалізацію обраних методів і прийомів навчально-виховної роботи з учнями відповідно до мети навчання.

За визначенням І. Зязюна, педагогічна техніка є сукупністю професійних умінь, які сприяють гармонії внутрішнього змісту діяльності педагога і зовнішнього його прояву [9, 37]. Виходячи з цього, індивідуальна педагогічна техніка визначає специфіку методики викладання педагога. Це система добре відпрацьованих професійних умінь і навичок (інтелектуальних, поведінкових, комунікативних), завдяки яким учитель-професіонал виконує свою роботу швидко, чітко та максимально результативно, витрачаючи на це мінімум часу й зусиль.

В. Гриньова пов'язує педагогічну техніку з особливостями етичної поведінки педагога, заснованої на правилах і принципах [2], які відображають його педагогічну культуру. Саме ці якості, разом із відповідними методами і

формами діяльності, допомагають адекватно впливати на вихованця з метою формування його всебічно розвиненої особистості.

У сучасній науці педагогічну техніку визначають як систему вмінь, що дає змогу вчителю використовувати власний психофізичний апарат для досягнення ефективних педагогічних результатів [5]. До основних компонентів педагогічної техніки відносять уміння вербального (культура і техніка мовлення) і невербального (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд) спілкування й управління своїм психофізичним станом (дихання, напруження м'язів, емоції, увага, уява, спостережливність). Крім того, педагогічна техніка передбачає наявність специфічних засобів, умінь, особливостей поведінки педагога: високу культуру мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; використовувати знання з психотехніки (розуміння власного психічного стану, вміння керувати собою); здатність до "бачення" внутрішнього стану вихованців та адекватного впливу на них.

Отже, взаємодія особистісних якостей і професійної компетентності педагога є визначальною щодо структури педагогічної майстерності, яка досягає результату лише у процесі саморозвитку, і є передумовою й основою майстерності як педагогічної категорії (І. Зязюн).

Висновки та перспективи подальших досліджень Дослідження структури педагогічної майстерності дає підстави для висновку, що всі її елементи пов'язані і доповнюють один одного. Кожен з них розвивається та зростає під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Важливо розуміти визначальну роль взаємозв'язку особистісних якостей і професійної компетентності педагога у структурі педагогічної майстерності. Оптимального рівня педагогічної майстерності можна досягти лише шляхом постійного та безперервного саморозвитку й самовдосконалення (особистісного та професійного) педагогічного працівника протягом усієї життєдіяльності.

Подальших досліджень потребує проблема розвитку педагогічної майстерності, розроблення відповідної методики, зокрема для педагогів ПТНЗ, створення дійового діагностичного інструментарію з метою оцінювання ефективності професійної діяльності педагога, динаміки вдосконалення його особистісних і професійних якостей.

І. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. [Електронний ресурс] / О.В. Скрипченко,

- Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/13990507/psihologiya/vikova_ta_pedagogichna_psihologiya_-_skripchenko_ov.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. – Х.: Основа, 1998. – 300 с.
3. Данилова Т.М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Данилова Таїсія Миколаївна. – К., 2004. – 188 с.
4. Євдокимов В.І. В.О. Сухомлинський про особистість учителя / В.І. Євдокимов // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. В.І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 6 – 10.
5. Курлянд З.Н. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
6. Маркова А.К. Психологія професіоналізму / А.К. Маркова. – М.: Міжнародний гуманітарний фонд "Знання", 1996. – 34 с.
7. Музика О.Л. Педагогічна спадщина А.С. Макаренка і сучасні підходи до розвитку здібностей / Педагогіка і психологія. – 2008. – №3 – 4. – С. 15 – 26.
8. Педагогіка: учебн. пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
9. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; [за ред. І.А. Зязюна]. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
10. Синиця І.А. Мовна особистість автора у науково-гуманітарному тексті XIX ст. (комунікативний, культурологічний, образно-стилістичний аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філ. наук: 10.02.02 "Російська мова" / І.А. Синиця. – К., 2007. – 38 с.
11. Сухомлинський В.О. у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд.: О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко; авт. кол.: О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко, В.С. Курило, І.Д. Бех та ін. – Луганськ: Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2012. – С. 210 – 225.
12. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні / К.Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: в 6 т. – Т. 2. – М.: Педагогіка, 1988. – С. 69 – 167.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2013

"Люди жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ".

*Костянтин Ушинський
письменник*

"Привчи себе при першому погляді на людину завжди від душі бажати їй добра".

Митрополит Антоній Сурозький

"Життя не має смаку, в чистому вигляді воно – дистильована вода. І ми самі додаємо в нього солі, перцю чи цукру".

*Ірен Рвздобудько, "Гудзик"
українська письменниця*

